

KS. BOLESŁAW KUMOR

Archiwa, Biblioteki
i Muzea Kościelne. T. 40: 1980

MIKROFILMOWANIE ZBIORÓW KOŚCIELNYCH PRZEZ OŚRODEK ARCHIWÓW, BIBLIOTEK I MUZEÓW *

Ośrodek Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych przy Katolickim Uniwersytecie Lubelskim został powołany do życia decyzją Senatu Akademickiego KUL w dniu 20 VI 1956, początkowo jako jeden z działów Biblioteki Głównej KUL. Dopiero na mocy uchwały tegoż Senatu z dnia 26 VI 1959 Ośrodek otrzymał statut uniwersyteckiego Zakładu Międzywydziałowego o charakterze naukowo-usługowym. Ośrodek nie posiada więc uprawnień jurysdykcyjnych w stosunku do kościelnej sieci archiwalnej, bibliotecznej i muzealnej, te bowiem podlegają władzom diecezjalnym i prowincjonalnym zakonnym.

Cel i zadania Ośrodka ABMK został jasno sprecyzowany w statucie, zatwierdzonym przez Senat Akad. KUL w 1959 r. Cel ten został określony w dwóch punktach statutu:

1° Gromadzenie i opracowywanie materiałów dla potrzeb katedr, zainteresowanych wydziałów i Biblioteki Uniwersyteckiej KUL, jak również prowadzenie własnych badań naukowych,

2° Zgodnie z postanowieniem Konferencji Episkopatu Polski Ośrodek został jednocześnie powołany do zorganizowania i sprawowania opieki metodyczno-naukowej nad archiwami, bibliotekami i muzeami kościelnymi, diecezjalnymi i zakonnymi¹.

Na drodze do osiągnięcia tych celów Ośrodek ABMK rozwinął działalność w trzech kierunkach:

a) wydawanie własnego czasopisma, początkowo kwartalnika, obecnie półrocznika *Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne*;

b) organizowanie szkolenia dokształcającego dla kościelnej służby archiwalnej, bibliotecznej i muzealnej;

c) mikrofilmowanie zbiorów kościelnych.

Paragraf 5 statutu Ośrodka ABMK przewiduje „reprodukcję i mikrofilmowanie cenniejszych i potrzebniejszych do badań naukowych archiwaliów”². W oparciu o ten postulat Ośrodek ABMK przystąpił do realizacji ambitnego planu stworzenia Centralnego Archiwum Kościelnego w formie mikrofilmów przy Katolickim Uniwersytecie w Lublinie. Praca ta miała obejmować:

a) kościelne archiwa diecezjalne i zakonne,

* Referat wygłoszony na „Naradzie pt. Zastosowanie mikroform w bibliotekarstwie i informacji naukowej”, zorganizowanej w dniach 5–6 XII 1978 r. w Warszawie przez Zarząd Sekcji Nauki ZNP — Komisja Pracowników Informacji Naukowej, oraz Zarząd Główny Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich — Komisja d/s Mikrofilmowania Zbiorów Bibliotecznych.

¹ Statut Ośrodka Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych przy Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, „Arch. Bibl. Muz.”, t. 1: 1959/1960, z. 2, s. 5.

² Statut Ośrodka ABMK, s. 5.

b) archiwa kościelne w zbiorach państwowych,

c) archiwalia kościelne zagraniczne, dotyczące dziejów Kościoła w Polsce.

Zorganizowanie przy KUL w Lublinie takiego właśnie Centralnego Archiwum Kościelnego w formie mikrofilmów jest bardzo potrzebne. Lublin, jako jedyne miasto w Polsce będące siedzibą dwóch uniwersytetów, nie jest zbyt bogaty w zbiory archiwalne, zwłaszcza kościelne. Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Lublinie posiada stosunkowo bogaty zasób archiwalny, ale w zakresie kościelnych archiwaliów są to zbiory raczej ubogie. Najbardziej bodaj są reprezentowane akta Konsystorza Grecko-Katolickiego i Prawosławnego dawnej diecezji chełmskiej za lata 1604—1916 i akta parafialne teje diecezji. Z archiwaliów Kościoła Rzymsko-Katolickiego przechowywanych w tymże archiwum należy wymienić pełny zespół Kolegiaty i Kapituły Zamojskiej (1590—1945) oraz szcztkowe zespoły akt niektórych parafii i klasztorów diecezji lubelskiej³. Archiwum Diecezjalne w Lublinie obejmuje tylko archiwalia dawnej diecezji chełmskiej ob. łac. (od końca XVI—XIX w.), archiwum dawnego Konsystorza Foralnego Lubelskiego w diecezji krakowskiej (od XV—XVII w.) oraz archiwalia diecezji lubelskiej (od początku XIX w.).

Tymczasem zbiorami tego rodzaju interesuje się szereg katedr na Wydziale Prawa Kanonicznego, wszystkie katedry Instytutu Historii Kościoła przy Wydziale Teologicznym, a także katedry na sekcji historii Wydziału Nauk Humanistycznych, wreszcie szereg badaczy z Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej. Ponieważ Katolicki Uniwersytet Lubelski jest głównym i centralnym ośrodkiem w Polsce dla badań nad chrześcijańską przeszłością Narodu Polskiego i jego chrześcijańskiej kultury, a także gromadzi młodzież studiującą z całej Polski, dlatego postulat zorganizowania przy KUL Centralnego Archiwum Kościelnego w formie mikrofilmów jest tym bardziej na czasie. Istnienie takiego Centralnego Archiwum ułatwiłoby równocześnie kwerendę naukową innym badaczom naukowym, którzy ze względu na niezwykle liczne i skomplikowane podziały administracji kościelnej w okresie niewoli narodowej (1772—1918), nie zawsze są dostatecznie zorientowani w obecnym stanie i przechowywaniu archiwaliów dawnych instytucji Kościoła polskiego.

Do pracy nad mikrofilmowaniem kościelnych zbiorów archiwalnych przystąpiono dopiero w 1960 roku, kiedy to zorganizowano specjalną pracownię mikrofilmową Ośrodka ABMK. W pierwszym szeregu mikrofilmowano archiwalia staropolskie do końca XVIII w., przechowywane przede wszystkim w poszczególnych archiwach diecezjalnych i prowincjonalnych zakonnych. W każdym wypadku Ośrodek ABMK podpisywał specjalną umowę z dyrekcją danej instytucji. Umowa taka przewidywała m.in. bezpłatne dostarczenie danej instytucji kopii pozytywowej każdego mikrofilmu z jej archiwaliów, a także zobowiązanie Ośrodka ABMK, że bez jej zezwolenia, na piśmie wyrażonego, Ośrodek nie wypożyczy i nie odstąpi osobie trzeciej tych mikrofilmów. Mogą one być w pełni udostępniane każdemu pracownikowi naukowemu w Ośrodku ABMK w Lublinie.

Dotychczas mikrofilmowano zbiory w następujących archiwach kościelnych archidiecezjalnych i diecezjalnych: w Lubaczowie (Archiwum Archidiecezji Lwowskiej ob. łac.), Krakowie (Archiwum Kurii Metropolitalnej), Gnieźnie (Archiwum Archidiecezjalne), Poznaniu (Archiwum Archidiecezjalne), Olsztynie (Archiwum Diecezji Warmińskiej), Siedlcach (Archiwum dawnej

³ Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Lublinie, Informator, Spis zespołów, oprac. zbior. pod red. F. Cieślaka, Lublin 1973, s. 13—18.

diecezji łuckiej i brzeskiej oraz Archiwum Diecezjalne Podlaskie), Przemyślu, Płocku, Tarnowie, Lublinie, Włodawku i Kielcach. Z archiwów zakonnych mikrofilmowano zbiory archiwalne na Jasnej Górze, Sióstr Klarysek w Starym Sączu i Krakowie, Sióstr Wizytek w Krakowie, Benedyktynek w Staniątkach, OO. Franciszkanów w Warszawie i inne. Archiwalia kościelne w zbiorach państwowych reprezentują „ecclesiastica” Biblioteki Narodowej, zespół Kolegiaty i Kapituły Zamojskiej w WAP w Lublinie, zespół Opactwa Benedyktynów w Lubiniu w WAP w Poznaniu, rękopisy średniowieczne z Biblioteki Jagiellońskiej w Krakowie i Kórniku oraz inne. Z dawnych archiwów kapitulnych rozpoczęto mikrofilmowanie archiwaliów kapituły łowickiej, kieleckiej, kruszwickiej i wojnickiej. Ze zbiorów bibliotecznych zmikrofilmowano poważny zespół Acta Concilii Vaticani II w Bibliotece Papieskiego Wydziału Teologicznego w Krakowie.

Charakteryzując ogólnie powyższe materiały trzeba powiedzieć, że są to wizytacje kościelne od XVI do końca XVIII w. (Kielce, Kraków, Lublin, Lwów—Lubaczów, Olsztyn, Poznań, Przemyśl, Siedlce, Tarnów), księgi retakacji beneficjów kościelnych z XVI w. (Kraków), księgi czynności biskupów — acta episcopalia i księgi czynności oficjałów biskupich generalnych i foralnych — acta officialia (Kielce, Kraków, Lublin, Lwów—Lubaczów, Olsztyn, Płock, Przemyśl, Siedlce, Tarnów), korespondencja biskupów prywatna i urzędowa (Olsztyn, Kraków, Przemyśl), kopiarze dokumentów i akta actorum kapituł katedralnych i kolegiackich (Płock, Gniezno, Łowicz, Kruszwica, Wojnicz), akta gospodarcze biskupstw (Olsztyn, Płock, Przemyśl, Lwów—Lubaczów), akta i dokumenty klasztorów (Franciszkanie — Warszawa, Klaryski — St. Sącz), spisy ludności (Olsztyn, Kraków, Przemyśl), akta kapituł prowincjalnych (Franciszkanie — Warszawa), modlitewniki, kancjonały (Klaryski — Kraków, Klaryski — St. Sącz, Wizytki, Benedyktynki — Staniątki) itp. W całości do 1978 r. zmikrofilmowano łącznie około 1 600 000 stron archiwaliów i ok. 4 500 pozycji archiwalnych. W stosunku do finansowych możliwości Ośrodka ABMK jest to raczej dużo, chociaż trzeba stwierdzić, że w ostatnich latach ze względów organizacyjnych i personalnych działalność Ośrodka w tym zakresie wyraźnie osłabła. Rozpoczęta reorganizacja tegoż Ośrodka każe się spodziewać unitensywnienia działalności na tym odcinku.

Oprócz powyższych zbiorów Ośrodek ABMK rozpoczął gromadzenie, w formie mikrofilmów, archiwaliów watykańskich dotyczących Kościoła na ziemiach historycznie polskich. Są to bardzo wartościowe procesy informacyjne biskupów obrządku łacińskiego, greckiego i ormiańskiego od końca XVI do połowy XIX wieku (ok. 10 tys. stron in fol.), procesy kanonizacyjne i beatyfikacyjne Polaków (ok. 10 tys. stron in fol.) oraz bardzo cenna i bogata ankieta zakonna nuncjusza Józefa Garampiego z lat 1765—1776, dotycząca stanu gospodarczego, organizacyjnego, personalnego i duszpasterskiego zakonów w Polsce przed 1772 r., łącznie z jezuitami i bazylianami (ok. 24 000 stron).

Ośrodek ABMK jest w posiadaniu około 45 000 stron in folio archiwaliów watykańskich. Poważny zbiór materiałów archiwalnych z Nuncjatury Warszawskiej okresu przedrozbiorowego jest również w posiadaniu KUL, ale pozostaje w gestii sekcji historii Wydziału Nauk Humanistycznych.

Wszystkie powyższe materiały archiwalne zostały przez Ośrodek ABMK metodycznie opracowane, a następnie zmikrofilmowane i ogłoszone drukiem w formie *Katalogu mikrofilmów Ośrodka ABMK przy KUL*. Dotychczas opracowano i wydano drukiem w latach 1963—1975 cztery tomiki Katalogu na ła-

mach półrocznika *Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne*. Każdy z tomików obejmuje przeciętnie około 900 pozycji archiwalnych i 100 stron druku⁴. W przygotowaniu jest tomik piąty, który obejmuje zmikrofilmowane archiwalia repatriowanego Archiwum Archidiecezji Lwowskiej ob. łac. w Lubaczowie.

Ośrodek ABMK dysponuje własną pracownią mikrofilmową wyposażoną w dokumator firmy Zeiss i odpowiedni sprzęt laboratoryjny. Mikrofilmy sporządza się na taśmie Zeissa. Do roku 1972 Pracownia zatrudniała dwóch pracowników laboratoryjnych — mgra M. Hałasę i mgra J. Kolasę; od 1972 r. pracuje tylko ten ostatni.

Sporządzone mikrofilmy w formie negatywów przechowywane są w Archiwum przy Sekretariacie Ośrodka ABMK w gmachu Biblioteki Głównej KUL. Najstarsze mikrofilmy przechowywane w Ośrodku ABMK mają od 15 do 18 lat. W 1977 r. przeprowadzono kontrolę stanu zachowania zbiorów. Stan ten jest dobry, w pełni zadowalający.

Udostępnianie zbiorów odbywa się w Sekretariacie Ośrodka ABMK. Dla korzystających są do dyspozycji 3 czytniki firmy Zeiss. Ze zbiorów korzystają głównie doktoranci i magistranci, ale nie brak też samodzielnych pracowników nauki czy habilitantów. Przeciętnie rocznie ze zbiorów korzysta około 200 osób. Wypożyczania mikrofilmów na zewnątrz, na zamówienie instytucji kościelnych i państwowych, dokonuje się około 100 pozycji rocznie. Prywatnym osobom na zewnątrz mikrofilmów się nie wypożycza.

Sprawę odstępowania mikrofilmów (tylko dla instytucji państwowych i kościelnych) regulują osobne umowy zawarte między Ośrodkiem ABMK a odpowiednimi archiwami i bibliotekami kościelnymi, które są właścicielami zmikrofilmowanych archiwaliów.

Plany pracy nad mikrofilmowaniem zbiorów kościelnych przez Ośrodek ABMK przewidują w najbliższej przyszłości mikrofilmowanie metryk kościelnych i archiwaliów staropolskich.

KS. ROMAN NIR

DZIAŁALNOŚĆ CENTRALNEGO ARCHIWUM POLONII W ORCHARD LAKE

Archiwum Szkół w Orchard Lake, Mi. postawiło sobie ambitne zadanie stania się Centralnym Archiwum Polonii Amerykańskiej. Stąd wszystkie prace dokonane w okresie 1 lipca 1978—30 maja 1979 roku zmierzały do opracowania, porządkowania i udostępniania zbiorów.

Archiwum gromadzi nie tylko pamiątki historyczne dotyczące szkół w Orchard Lake, ale również dokumenty źródłowe Polonii Amerykańskiej. Bogate zbiory polonijne zapoczątkował historyk i archiwista ks. prof. J. Swastek. Nagromadzone materiały posiadają duże znaczenie dla badaczy.

⁴ B. Kumor: *Katalog mikrofilmów Ośrodka Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych przy KUL*; nr 1—4, Lublin 1963—1975, nadb. z czas. „Arch. Bibl. Muz.”, t. 6, 13, 24, 31.